

*Федорова І.О.,
асистент кафедри менеджменту,
Університет державної фіскальної служби України*

ВПЛИВ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Публікація присвячена проблемам формування позикового капіталу підприємств реального сектору економіки України, що спричинені опосередкованим впливом процентної політики кредитних установ. Визначено ключові фактори впливу процентної політики, сформульовано конкретні висновки і пропозиції щодо удосконалення процесу фінансування реального сектору економіки України.

Ключові слова: процентна політика, реальний сектор економіки, фінансові ресурси, кредитні установи, позиковий капітал, кредитування, фінансова криза.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектору економіки України потребує стабільної фінансової підтримки, оскільки нині необхідне технічне та технологічне переоснащення підприємств реального сектору економіки. В структурі формування та оптимізації капіталу підприємств суттєву роль відіграє ефективне управління саме позиковим капіталом. Здебільшого джерелом позикових коштів є банківські кредити. Однак останнім часом банківська система України зазнала системної кризи та працювала нестабільно, що було зумовлено впливом загальної фінансової кризи в Україні. Нестабільна діяльність банківських установ не сприяє довірі суспільства до банківської системи та зменшує коло клієнтів як в депозитній, так і в кредитній сферах. Також різкі зміни валютних курсів та процентна політика вітчизняних банків роблять кредитні ресурси для суб'єктів підприємницької діяльності «недосяжними». Проте фінансовий сектор не може розвиватись окремо від реального сектору економіки, саме тому важливим є знаходження шляхів взаємної підтримки, напрямів удосконалення фінансової взаємодії з метою стабілізації та стимулювання економічного розвитку в Україні. Тому питання дослідження проблем впливу процентної політики кредитних установ на формування позикового капіталу підприємств реального сектору економіки потребує ретельного дослідження та взаємоузгодження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми дослідження підкреслюється тим, що останнім часом їй присвячують свої наукові праці провідні науковці та практики. Так, у своїх дослідженнях такі вчені, як М.Л. Швайко [1], С.М. Лобозинська [2], В.П. Биховченко [3], розглядають питання грошово-кредитної політики України загалом та різноманітні аспекти взаємозв'язку з нею процентної політики центрального банку зокрема. В працях О.М. Музичка [4] та О.Л. Малахової [5] розглянуто методологічні питання формування та реалізації банками процентної політики, а О.Л. Малахова [6] та Т.В. Черничко [7] звернули увагу на можливості стимулювання підприємницької діяльності за допомогою монетарного трансмісійного механізму. В своїх наукових працях Є.В. Остропольська [8] та Л.В. Сердюк [9] аналізували

питання ефективності процентної політики банку з точки зору банківської сфери, а Т.П. Гудзь [10], Г.О. Салтикова [11], Л.М. Дорохова [12] – з точки зору реального сектору економіки України. Крім цього, питання розробки оптимальної процентної політики постійно перебувають в центрі уваги як кредитних установ, так і органів нагляду і контролю, що зумовлено циклічним розвитком світової економіки загалом та розвитком конкуренції в сфері кредитних установ зокрема.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що кредитні установи та організації постійно здійснюють роботу над різними аспектами оптимізації процентної політики, здебільшого вони звертають увагу на оптимізацію цього питання з точки зору саме кредитних організацій, а не підприємств реального сектору чи економіки країни загалом. Проте ці питання також потребують ретельного вивчення та проведення наукових досліджень з метою свого удосконалення, оскільки в процесі свого здійснення процентна політика робить безпосередній вплив як на окремі підприємства реального сектору економіки України, так і на динаміку економічного розвитку країни загалом.

Мета статті полягає у виявленні ключових проблемних аспектів та знаходженні практичних напрямів удосконалення процентної політики кредитних установ для ефективного формування позикового капіталу підприємствами реального сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглянути історичну ретроспективу формування відсоткових ставок в Україні, то можна побачити, що до 2014 року вони переважно залежали не від попиту та пропозиції капіталу в країні, а від рівня ліквідності її банківської системи, що було зумовлено режимом фіксованого курсу гривні. Коли ж в 2014 році Національний банк України відмовився від використання такого режиму на користь ринкового методу формування курсу, це привело до різкого зростання процентних ставок та значної девальвації національної валюти. Облікова ставка є одним з головних індикаторів на грошово-кредитному ринку країни, тому реалізація механізму її регулювання зумовлює певні наслідки для країни, серед яких можна окремо виділити такі два напрями впливу:

– збільшення облікової ставки приводить до підвищення ціни грошей; це змушує банки другого рівня скоротити свій попит на кредити, а також обмежує їх можливості щодо кредитування суб'єктів економічної діяльності; це стає причиною підвищення процентних ставок за виданими кредитами та зниження попиту суб'єктів економіки на кредити загалом;

– зменшення рівня облікової ставки сприяє зростанню обсягів кредитування в країні загалом, поживленню ділової активності та економічному зростанню; внаслідок цього розширюється ресурсна база банківських установ, в результаті

чого відбувається зниження процентних ставок за кредитами, а також, відповідно, зростає попит з боку господарюючих суб'єктів на банківські кредити [9].

Відповідно, недостатнє врахування цього взаємозв'язку та потреб економіки України загалом нині привели до того, що процентні ставки, які пропонує банківська система суб'єктам господарювання, особливо за довгостроковими кредитами (табл. 1), все ще знаходяться на рівні, що не сприяє діловій активності підприємств реального сектору економіки.

«Напрямами вирішення проблемних аспектів в питаннях високих відсоткових ставок експерти вбачають створення комплексних заходів щодо переходу до дискреційної монетарної політики та розширення коридору ставок операцій постійного доступу (зниження ставок за депозитними сертифікатами овернайт)» [13].

Якщо детально розглянути динаміку змін в процентній політиці НБУ, то можна простежити деякі тенденції в управлінні ліквідністю вітчизняних банківських установ, що суперечили основним принципам ринкового управління цією сферою, а тим самим сприяли поглибленню кризи в банківському секторі України. Ці нововведення спричинили зростання частки проблемних кредитів в кредитному портфелі банків, а в певних випадках призводили до їх масового банкрутства і, як наслідок, негативно вплинули на довіру клієнтів до банківської сфери загалом.

У зв'язку з цим нині одними з найбільш актуальних проблем, які мають вирішити банківські установи в процесі свого функціонування, є підвищення рівня довіри своїх фактичних та потенційних клієнтів, а також формування такої виваженої процентної політики, яка б приваблювала достатню кількість клієнтів для забезпечення стабільного рівня економічного зростання в країні та забезпечувала банку отримання рівня

прибутку, достатнього для його успішного функціонування в коротко- та довгостроковій перспективі.

Також слід зазначити, що на процес формування позикового капіталу підприємств реального сектору економіки прямо та опосередковано впливають такі специфічні засоби і методи грошово-кредитної політики, що формують вартість користування кредитними засобами для підприємства, як:

- визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- процентна політика;
- рефінансування банків;
- управління золотовалютними резервами;
- операції з цінними паперами;
- регулювання процесу імпорту та експорту капіталу;
- запровадження на строк до шести місяців вимог щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- зміна строків розрахунків за операціями експорту товарів;
- емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними [14].

Оскільки значний, хоч і опосередкований, вплив на процеси формування та рівень ефективності використання позикового капіталу підприємствами реального сектору економіки здійснюють саме макроекономічні процеси, то удосконалення саме даних аспектів економічної діяльності країни загалом має спричинити позитивний вплив та привести до сталого економічного розвитку країни загалом. Наприклад, удосконалення функціонування кредитного каналу механізму монетарної трансмісії приводить до інтенсифікації інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств реального сектору економіки, що сприятиме стабілізації діяльності банківської системи, а в перспективі здійснить позитивний вплив на розвиток національної економіки загалом.

Таблиця 1

Процентні ставки в банківській системі України

Показники	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Облікова ставка НБУ, %	з 10 червня – 7,0%; з 13 серпня – 6,5%	з 15 квітня – 9,5%; з 17 липня – 12,5%; з 13 листопада – 14,0%	з 6 лютого – 19,5%; з 4 березня – 30%; з 28 серпня – 27%; з 25 вересня – 22%	з 22 квітня – 19%; з 27 травня – 18%; з 24 червня – 16,5%; з 29 липня – 15,5%; з 16 вересня – 15%; з 28 жовтня – 14%	з 27 січня – 14%; з 14 квітня – 13%; з 26 травня – 12,5%
Середньозважена ставка рефінансування за всіма інструментами, %	7,15	15,57	25,22	17,36	15,10 (за станом на 1 травня 2017 року)
Процентні ставки за кредитами суб'єктам господарювання у національній валюті станом на кінець року, % річних (без урахування овердрафту) коротко-/довгострокові кредити	18,5/16,6	20,8/16,1	18,8/26,4	17,2/23,8	13,4/20,5 (за станом на 3 травня 2017 року)
Процентні ставки за кредитами суб'єктам господарювання в іноземній валюті станом на кінець року, % річних (без урахування овердрафту) коротко-/довгострокові кредити	2,5/-	11,0/11,1	14,9/-	0,1/9,7	5,2/7,1 (за станом на 3 травня 2017 року)

Джерело: узагальнено автором за даними НБУ

Питання розробки стратегії грошово-кредитної політики зокрема та стратегії економічного розвитку країни загалом мають базуватись на детальному дослідженні взаємозв'язків монетарних та макроекономічних параметрів, аналізі рівня інституційного забезпечення її монетарної політики, розгляді об'єктивних тенденцій розвитку банківської та фондової системи, а також на адекватній оцінці поточного стану економіки та розвиненості наявних інструментів впливу на неї. Саме ці аспекти дослідження можуть надати інформацію, що дасть змогу вибрати найбільш оптимальний шлях удосконалення взаємовідносин між представниками реального сектору економіки та банківськими установами, який в довгостроковій перспективі може призвести до стабільного взаємопов'язаного економічного розвитку реального та фінансового секторів економіки.

Серед таких шляхів удосконалення взаємних відносин між підприємствами реального сектору економіки та банківськими установами можна виділити такі напрями удосконалення саме кредитних взаємовідносин:

1) проведення детального аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників з урахуванням не лише їх поточного стану, але й виробничого потенціалу шляхом оцінки їх внутрішніх структур та систем, а особливо, персоналу, ефективності менеджменту та системи контролю якості;

2) розгляд можливості застосування інноваційних методів мінімізації кредитних ризиків для банку за допомогою диверсифікації форм забезпечення повернення кредиту; серед таких форм можна виділити проведення спільного інвестування проєктів, а також участь банків в результатах виробничої діяльності підприємств;

3) планова розробка загальнодержавних програм щодо підтримки широкомасштабних проєктів підприємств реального сектору економіки у сфері інвестицій та інновацій;

4) систематична робота на рівні держави над питанням подальшого розвитку правового поля в сфері організації взаємовигідних кредитних взаємин та ефективного механізму захисту прав кредиторів.

Тобто в процесі формування нових високоєфективних взаємовідносин між учасниками кредитного ринку України банківські установи, на нашу думку, повинні докласти цілеспрямованих зусиль щодо формування та провадження оптимальної процентної політики, що, з одного боку, має сприяти забезпеченню належної доходності банківської діяльності, а з іншого – ефективному використанню кредитних засобів підприємствами реального сектору економіки. А Національний банк України повинен вжити заходів щодо збільшення рівня дієвості таких інструментів макроекономічного грошово-кредитного регулювання, що б сприяли обґрунтованому зниженню ціни за користування позиченими грошовими коштами. Комплексне та планомірне здійснення таких заходів в коротко- та довгостроковій перспективі сприятиме подоланню наслідків економічної кризи як в реальному, так і у фінансовому секторах економіки.

З точки зору ринкової економіки такої інструмент економічного регулювання, як грошово-кредитна політика, є одним з найбільш відповідних ринковим умовам функціонування у зв'язку з досить високим рівнем своєї гнучкості.

Облікова ставка шляхом зміни свого рівня не стільки прямо впливає на стан економіки, скільки є її сигнальним інструментом. Зміна НБУ рівня облікової ставки з метою регулювання обсягу мобілізації грошових ресурсів приводить до коливання ставок на міжбанківському ринку капіталу як по депозитних, так і по кредитних операціях.

Висновки. Наведений аналіз дає змогу зробити висновки про те, що процентна політика в Україні на поточному етапі свого розвитку має певні недоліки, які потребують удосконалення. З метою підвищення ефективності функціонування процентного каналу кредитного регулювання слід розпочати з удосконалення його окремих елементів. Певна зміна акцентів в застосуванні кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму може підвищити його ефективність та сприяти активізації кредитного фінансування підприємств реального сектору економіки України, а в результаті цього процесу забезпечить їх стабільний розвиток.

Оскільки процентна політика НБУ здійснює вагомий вплив на підприємства реального сектору економіки, то для забезпечення їх стабільного економічного розвитку слід спрямувати процентну політику на формування умов для зниження реальної вартості кредитних коштів для таких підприємств. Хоча таке зниження має обмеження, оскільки воно залежить від ринкових очікувань користувачів грошових коштів та наявних структурних диспропорцій розвитку. Подолання таких диспропорцій потребує застосування комплексних заходів у сфері вдосконалення законодавства щодо захисту прав користувачів фінансових послуг, удосконалення судової практики в сфері фінансових взаємовідносин, та розвитку сприятливого інвестиційного клімату в державі.

Література:

1. Швайко М.Л. Особливості грошово-кредитної політики України в сучасних умовах / М.Л. Швайко // Соціальна економіка. – 2016. – № 1. – С. 82–86.
2. Лобозинська С.М. Особливості реалізації процентної політики Національним банком України / С.М. Лобозинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 380–386.
3. Биховченко В.П. Облікова ставка як інструмент грошово-кредитної політики Національного банку України / В.П. Биховченко, О.В. Кирильчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10 – С. 751–755. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-10-2016/18-vipusk-10-kviten-2016-r/1983-bikhovchenko-v-p-kirilchuk-o-v-oblikova-stavka-yak-instrument-groshovo-kreditnoji-politiki-natsionalnogo-banku-ukrajini>.
4. Музичка О.М. Організаційно-економічні засади формування процентної політики банку / О.М. Музичка // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 127–130.
5. Малахова О.Л. Базові аспекти формування та реалізації банками процентної політики / О.Л. Малахова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Т. 21. – № 1. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – С. 185–192.
6. Малахова О.Л. Напрямки грошово-кредитного стимулювання підприємницької активності в Україні / О.Л. Малахова, К.М. Новацька // Наука молода. – 2014. – № 21. – С. 177–187.
7. Черничко Т.В. Види кредитного каналу української моделі монетарного трансмісійного механізму / Т.В. Черничко // Галицький економічний вісник. – 2014. – Т. 45. – № 2. – С. 145–153.
8. Остропольська С.В. Роль та значення процентної політики банку в забезпеченні ефективного функціонування банківської сфери України / С.В. Остропольська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4312>.
9. Сердюк Л.В. Ефективність процентної політики Національного банку України за період 2008–2014 років / Л.В. Сердюк, А.А. Логвінова // Молодий вчений. – 2015. – № 1(2). – С. 69–73.
10. Гудзь Т.П. Роль процентної ставки у формуванні фінансової рівноваги підприємства / Т.П. Гудзь // Фінансово-кредитна система:

- вектор розвитку для України : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (23–25 квітня 2015 р.). – Ужгород, 2015. – С. 486–489.
11. Салтикова Г.О. Вплив процентної політики держави на розвиток реального сектора економіки України / Г.О. Салтикова // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С. 153–157.
 12. Дорохова Л.М. Вплив позикового капіталу на фінансову діяльність аграрних підприємств / Л.М. Дорохова // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2015. – № 2 (2). – С. 113–122.
 13. Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки : стратегія розвитку банківської системи 2016–2020 // Відкритий громадський проект для широкого експертного обговорення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf.
 14. Конституційні повноваження та правовий статус Національного банку України / Юридичний департамент НБУ // Вісник НБУ. – 2013. – № 6. – С. 8–10.

Фёдорова И.А. Влияние процентной политики кредитных организаций на формирование заемного капитала предприятий реального сектора экономики Украины

Аннотация. Публикация посвящена проблемам формирования заемного капитала предприятий реального сектора экономики Украины, которые вызваны

опосредованным влиянием процентной политики кредитных учреждений. Определены ключевые факторы влияния процентной политики, сформулированы конкретные выводы и предложения относительно усовершенствования процесса финансирования реального сектора экономики Украины.

Ключевые слова: процентная политика, реальный сектор экономики, финансовые ресурсы, кредитные учреждения, заемный капитал, кредитование, финансовый кризис.

Fedorova I.O. Influence of interest rate policy of credit institutions on the formation of loan capital of enterprises of the real sector of the economy of Ukraine

Summary. The publication is devoted to problems of the formation of debt capital of enterprises of the real sector of the economy of Ukraine due to high interest policy of banks. The key factors of the influence of interest policy are determined, concrete conclusions and suggestions on improvement of the financing process of the real sector of the Ukrainian economy are formulated.

Keywords: interest rate policy, real sector of economy, financial resources, credit institutions, loan capital, lending, financial crisis.